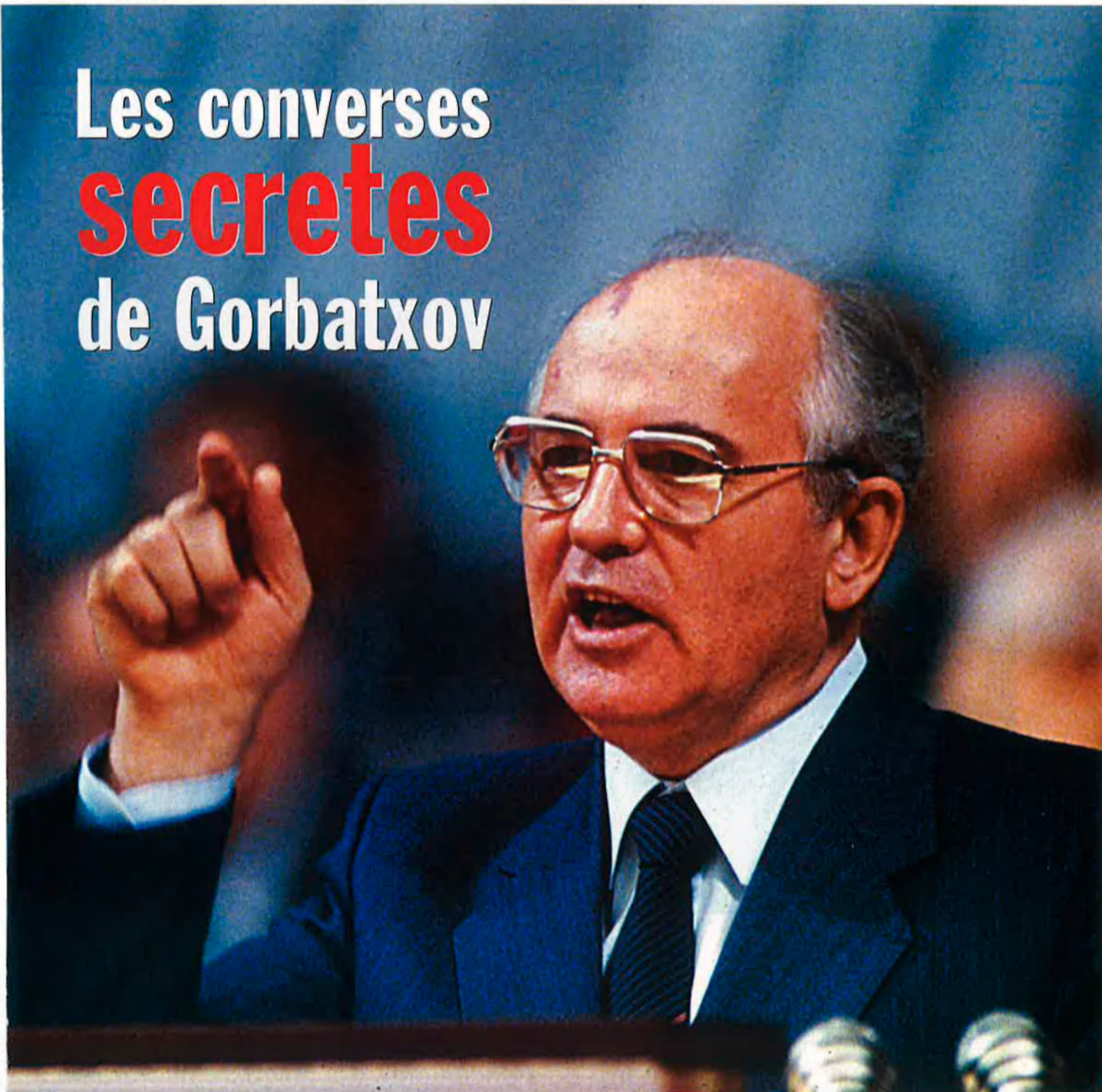

Les converses **secretes** de Gorbatxov

La Fundació Gorbatxov ha publicat les converses de l'últim president de la Unió Soviètica amb la resta de membres del politburó, la comissió del PCUS que decidia la política de l'URSS. Aquests documents revelen la contínua lluita entre Gorbatxov –i els seus fidels– amb la resta de mandataris sobre la reunificació alemanya, el desarmament i la 'perestroika'.

Diari d'una potència mundial

Com passa sovint en la història, la victòria i la derrota, l'alegria i la por, l'eufòria i la depressió van juntes. La diferència entre els esdeveniments de l'octubre del 1990 a Berlín i Moscou no podia ser més gran.

És dimecres, 17 d'octubre, un dia assolellat a les 10 h del matí, quan al Kremlin es reuneix el consell presidencial, el cercle d'assessors més important de l'estadista Mikhaïl Gorbtxov. No es tracta d'una sessió rutinària, al contrari: la trobada "recordava la situació de l'octubre del 1917 a Sant Petersburg, quan els bolxevics amenaçaven d'atacar el Palau d'Hivern", va dir més tard Anatoli Txerniàiev. Aquest expert en política

Com si el temps passés volant: mentre Alemanya celebrava la reunificació la tardor del 1990, a Moscou es desencadenava una tragèdia enorme. A partir dels documents del politburó que ara es publiquen es pot reconstruir aquest canvi històric i jutjar correctament el paper que hi va tenir l'expresident de l'URSS Mikhaïl Gorbtxov.

internacional és, en aquell 1990, una mena de Henry Kissinger del líder soviètic Gorbtxov.

Aquell 17 d'octubre també hi ha signes de tempesta, la sensació d'amenaça l'havia desencadenada l'adversari de

Gorbatxov, Borís Ieltsin. El president del Parlament rus, que tres mesos abans havia abandonat el Partit Comunista i havia esdevingut una figura ascendent de la major república soviètica, havia donat un ultimàtum al Kremlin la nit abans: la seva república ja no estaria sotmesa a la direcció soviètica. Ieltsin amenaça amb la secessió.

Pànic a la reunió. “La dissolució està en marxa”, crida Nikolai Rijkov, l'elegant cap de Govern de la Unió. “Totes les organitzacions de masses treballen per a l'oposició! Fins i tot el consell central dels sindicats! Fins i tot el partit.” També ho veu així Vladímir Kriuixkhov, el pàl·lid responsable del servei secret KGB: “És una declaració de guerra –cria–, si no fem res, serà la fi.”

“Tots estaven marcats per la por i l'odi”, recorda Txerniàiev, que va registrar l'escena al seu bloc. “Era ridícul, amarg i vergonyós observar aquella alta comissió de l'estat. Aquella gent no podia pensar ni actuar com a estadistes.” Una dura sentència sobre aquest petit grup que dirigia la gegantina superpotència comunista, que decidia sobre el bé i el mal de mig món.

Gorbatxov “escoltava afligit i íntimament afectat”. Però va estar callat gairebé tot el temps. Només quan se n'anava es va mostrar ofès amb Ieltsin i la seva gent: “Els han de fotre un cop als morros”, va dir. Però en aquell moment sentia que la Perestroika, el seu gran projecte històric, arribava a la fi.

La vertiginosa unificació alemanya. En aquell moment, a 1.600 quilòmetres a l'oest, l'escenari era del tot diferent. Tot Alemanya encara viu el vertigen de la unitat que ha acostat l'est a l'oest. Dues setmanes abans, la RDA decidia adherir-se a “l'àmbit de validesa de la llei fonamental”. Entre els sons de les campanes de la llibertat, el Reichstag berlinès hissava la bandera tricolor alemanya i sonava la *Novena simfonia* de Beethoven amb la lletra de l'*Himne a l'alegria*, de Schiller. De cap a cap del país se celebraven festes populars, recorden amb agraïment les potències que tornaren la sobirania a Alemanya.

Gorbatxov, que després de dubtar durant molt temps es va estimar més quedar-se a casa, va enviar un missatge a Berlín.

Escriu que això és “un gran esdeveniment no solament per als alemanys”, que la unificació representa “la frontera entre dues èpoques”, que és un “símbol” i segurament també un factor per a la “consolidació de l'ordre pacífic general”. Paraules d'un home que, amb la política de canvis al seu país, havia fet possible l'alliberament de l'Europa de l'Est –el retorn triomfal a Praga d'Alexander Dubcek, el líder de la “primavera” del 1968, la derrota dels vells comunistes a Budapest, Bucarest i Sofia, la caiguda del mur de Berlín–. A casa seva, però, la reforma li pesa com una llosa.

Aquell dia d'octubre, Mikhaïl Serguèievitx Gorbatxov, després de cinc anys i mig en el càrrec, cinc anys i mig treballant per renovar l'imperi soviètic, es troba davant d'una muntanya de runes. Mentre el Govern de Bonn proclama que “es finançarà una gran part” de la unitat alemanya sense augmentar impostos, Gorbatxov ha de repartir cartilles de racionament a Leningrad, ja que Lituània i Kazakhstan ja no proporcionen cereals i només molt poca llet i carn.

El Partit Comunista, que continua dirigint, es tanca contra la introducció de l'economia de mercat. Només queden unes poques setmanes perquè quinze secretaris provincials exigeixin públicament la dimissió de Gorbatxov. Fins i tot Eduard Xevardnadze, el simpàtic i somrient ministre d'Exteriors de cabells platejats, llençarà la tovallola. L'onada de llibertat promoguda pel mateix Gorbatxov ataca l'àrea de poder soviètica i, davant dels rebels lituans i letons, Moscou només sap respondre amb tancs. No passaria gaire més d'un any fins a la fi de l'era Gorbatxov.

La revolució devora els seus pares. Des de la caiguda de l'imperi soviètic, ara fa més de quinze anys, és un enigma el que passava realment al politburó, la comissió del Partit Comunista de la Unió Soviètica (PCUS) que Lenin va crear poc després de la revolució d'octubre i en la qual mai no hi va haver taquígrafs. El públic, fins ara, no ha sabut què debatién, cada dijous, aquells tretze senyors de gris, el més gran dels quals tenia vuitanta anys, i Gorbatxov, que amb cinquanta-quatre primaveres n'era el benjamí.

També, fins ara, ha continuat irresolt un enigma. Qui era l'autèntic Gorbat-

xov? Aquell polític que al maig del 1990 va emergir com una figura destacada amb la seva visita a Amèrica, tot un estadista, un polític lliure tan assenyat que, amb valentia i claredat, va prendre decisions sobre Alemanya amb el president George Bush? O aquell home que, poc després, era al congrés del PCUS silenciós i atemorit, suportant les burles dels seus mateixos companys, amb els quals, només en alguna ocasió, s'enfrontava confús i amb els arguments trillats d'un funcionari provincial?

Ara, per primera vegada, un lligall d'autèntics documents del Kremlin desvela l'enigma. Tres homes de confiança de Gorbatxov van deixar constància del que passava a les sessions confidencials del politburó del PCUS, del consell presidencial i del consell d'estat i sobre què parlava Gorbatxov amb el seu cercle més proper, sovint en privat: Anatoli Txerniàiev, el seu assessor en qüestions internacionals; Vadim Medvedev, secretari del comitè central i expert en ideologia, i Georgi Xakhnsaravo, l'expert en països socialistes.

Els documents, més de 1.400 pàgines escrites amb tipografia molt atapeïda –la segona part del qual és dedicada sense excepció a la qüestió alemanya–, són el reflex d'una època que Txerniàiev anomena “enorme tragèdia històrica”. Els debats de la comissió més tancada del partit durant aquells sis anys i mig es reflectien, com a molt, al *Pravda*, el diari del Partit Comunista, segons el qual les sessions del politburó eren completament normals.

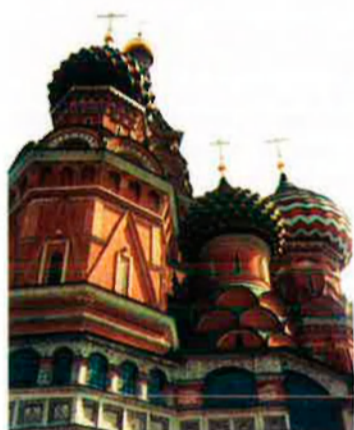
Ara n'apareix una altra imatge: durant la direcció de Gorbatxov s'hi suscitaven dures polèmiques, es discutia i s'acusava; els uns parlaven malament dels altres, els camarades s'expressaven sense embuts. Concretament, les actes de les sessions en què es tractava el destí de l'imperi soviètic constitueixen una mena de *thriller* dels cercles més íntims del Kremlin. Descobreixen que Gorbatxov no era pas un somniador, sinó més aviat el motor de la Perestroika, qui veia com una opció exigir imperiosament imposar-se als seus camarades.

Aquests documents també revelen una tràgica contradicció, un gran abisme entre el valor que Gorbatxov mostrava al petit cercle del Kremlin i els discursos públics que creia que podia dirigir al seu país. La lluita contra els privilegis de la

PODEROSOS AL KREMLIN

Principals polítics soviètics dels anys de la Perestroika

BORÍS IELTSIN

Secretari general a Moscou. Adversari de Gorbachov, president de Rússia el 1991, sis mesos després inicia la dissolució de la Unió Soviètica.

IEGOR LIGATXOV

Cap de partit de la regió siberiana de Tomsk durant divuit anys. Segon secretari del comitè central amb Gorbachov i dur adversari ideològic.

VIKTOR TXEBRIKOV

General de l'exèrcit. Va assumir un paper clau al KGB com a cap de quadres el 1967. A partir del 1982 va passar a ser-ne el dirigent. El 1988 Gorbachov el fa substituir perquè era un fre.

nomenklatura, per tant, no la va desfermar Ieltsin el 1987, sinó Gorbachov dos anys abans al politburó, però públicament no s'hi va declarar a favor.

En política exterior, les actes presenten un home que és víctima tant de pressions internes com externes, però que, en situacions difícils, era capaç d'empegar-se plans originals i que se'n sortia de situacions desesperades.

Els documents són un diari narrat des de les altures i les profunditats de la política soviètica. S'hi pot llegir com va sorgir la idea de l'espectacular cimera amb el president dels Estats Units, Ronald Reagan; com Moscou va acabar decidint-se a fer públic el potencial de míssils soviètics i fins a quin punt era desesperada la situació a l'Afganistan.

És bastant revelador com Gorbachov definia els seus companys de càrrec: el cap del Partit Socialista de la RDA, Erich Honecker, per exemple ("hem de reaccionar amb calma a tot allò que Honecker pugui dir de nosaltres"); el dictador de Romania Nicolae Ceaucescu ("té un embolic al cap, com un puré. Que se'n vagi al dimoni"), o el cap d'estat libi, Muammar al-Gaddafi ("és un aventurer que es fa passar per cap de la revolució mundial però per culpa seva no ens ficarem en una Tercera Guerra Mundial").

I és especialment revelador allò que diu sobre el Mur de Berlín i la reunifi-

cació alemanya. Ara sabem que, sis dies abans de l'obertura de la frontera berlinesa, els camarades de Moscou encara rumiaven si no havien d'ensorrar el mur ells mateixos. Sabem que cavil·laven si el cap de Govern de la RDA, Hans Modrow, també membre del SED/PDS (el partit socialista de la RDA), s'havia d'infiltrar a l'SPD (el partit socialdemòcrata de l'est), però com a futur líder, és clar. I ens assabentem que Txerniàiev acabà demanant desesperadament al seu cap (Gorbachov) que abandonés la resistència con-

tra la possibilitat que l'Alemanya unificada fos membre de l'OTAN.

Els autors dels diaris de sessions. L'editor d'aquest recull d'actes i documents és la Fundació Gorbachov de Moscou, i el responsable de la tria ha estat el mateix exassessor Anatoli Txerniàiev, que ara té vuitanta-cinc anys. Aquest home, que durant més de vint anys va treballar en la secció internacional del comitè central del PCUS abans que Gorbachov el nomenés assessor l'any 1986, portava un diari i taquígra-

Al començament del seu Govern, Gorbachov va ignorar el president de la RFA Helmut Kohl perquè l'havia comparat amb Goebbels. Al final, Kohl era el seu principal interlocutor a Occident.

**VLADÍMIR
KRIUKHKHOV**

General de l'exèrcit. Durant la revolta a Hongria era a l'ambaixada de Budapest. A partir del 1988, cap del KGB. Participa al cop d'estat contra Gorbtxov. Detingut el 1991.

ANDREI GROMIKO

Ministre d'Exteriors soviètic durant 28 anys. El 1985 Gorbtxov el va proposar com a cap de partit i poc després va accedir al càrrec honorífic de president del Soviet Suprem.

NIKOLAI RIJKOV

Cap de la Indústria. President del Govern a partir del 1985, amb Gorbtxov. Més aviat conservador, el 1989 presenta un paquet de reformes d'economia de mercat i fracassa.

**EDUARD
XEVARDNADZE**

Ministre d'Interior des del 1968. Després, cap del partit a Geòrgia. El 1985 Gorbtxov el nomena ministre d'Exteriors i el porta a Moscou. Esdevé un dels seus companys més propers.

fiava les sessions més apassionades al politburó o a les reunions amb altres caps d'estat. Si això no era possible, posteriorment n'elaborava una acta.

"Volem explicar la veritat", afirma per justificar la publicació dels documents. Però un dels homes de confiança més pròxims a Gorbtxov pot ser un testimoni incorruptible?

Txerniàiev probablement sí. Aquest erudit polítolleg i historiador ha aconseguit conservar una visió crítica sobre la jove promesa del sud de Rússia des de fa més de tres dècades.

Va conèixer Gorbtxov l'any 1972, quan era secretari del partit a la província de Stavropol. El va acompanyar en un dels seus primers viatges a l'estranger i el va arrossegar a un cinema porno a Amsterdam ("estava visiblement avergonyit"), va assistir a l'elecció de Gorbtxov com a secretari general ("una salva d'aplaudiments") i més tard el va acompanyar a les reunions que va mantenir amb Bush, Margaret Thatcher i Helmut Kohl. També va passar amb Gorbtxov els tres dies d'arrest a Crimea durant el cop d'estat a Moscou de l'agost del 1991.

Apreciava el president i més tard s'hi va sentir profundament decebut. A la cimera del Caucas del juliol del 1990, en què Kohl i Gorbtxov van lligar la unificació alemanya, Txerniàiev ja no hi va anar, "tenia un sentiment de rebuig vers

Gorbtxov". La raó d'aquesta separació és que Gorbtxov va continuar sent secretari general del PCUS contra el consell de Txerniàiev. Aquell partit s'havia convertit en l'adversari més perillós de la Perestroika i el mateix Gorbtxov el considerava un "gos sarnós i rabiós" al qual no podia "traure la corretja". Segons Txerniàiev, "Gorbtxov es va aferar literalment als càrrecs més alts d'un partit que li era hostil". Als seus ulls, aquest era el final de la Perestroika.

L'ofensiva internacional de Gorbtxov. Tres mesos després que fos elegit secretari general, al juliol del 1985, Gorbtxov ja havia traçat les línies de la seva política exterior amb el canvi de ministre.

Va eliminar el malhumorat Andrei Gromiko, de gairebé setanta-sis anys, ministre d'Exteriors durant vint-i-vuit anys seguits i conegut pel món com "Mr. Niet" ("Senyor No"), promovent-lo per a un càrrec honorífic, el de president del Soviet Suprem, i va proposar Eduard Xevardnadze com a successor, un home amb "olfacte per fer coses noves" i amb "una manera de fer pròpia". Aquell ministre havia de trencar el bloqueig entre est i oest i aconseguir un entorn adequat per al canvi intern.

Gorbtxov inicià una ofensiva "amb encant": va proclamar la fi unilateral de les proves nuclears i, en el seu primer

viatge a Occident, a París, va portar la seva esposa i va tornar a posar en moviment les negociacions est-oest, aleshores estancades, amb les cimeres soviéticoamericanes de Ginebra i Reykjavik.

Només va deixar Alemanya al marge de tots aquests canvis, de fet els primers dos anys les relacions entre Moscou i Bonn van estar del tot congelades.

La culpa era dels efectes de la guerra Freda, del suport de Bonn al programa nord-americà SDI d'armament espacial i d'un terrible "pas en fals" de Helmut Kohl: el canceller havia comparat el líder soviètic amb el cap de propaganda nazi Josef Goebbels, un "dels responsables dels crims de l'era de Hitler". Era una frase que el rus mai no va perdonar a l'alemany. Gorbtxov és, com sap la gent del seu entorn, un home molt susceptible i extremadament egocèntric.

Els documents de Moscou aclareixen com els soviètics van apartar conscientment el canceller alemany. "Retalleu el diàleg polític amb Kohl. Provisionalment, no hi haurà cap contacte amb altes instàncies de la RFA", deien les directrius que Gorbtxov impartia al politburó l'any 1986: "El canceller ha de rebre una lliçó" i "l'hem deixat sec, però no podem anar fins al final. Kohl ja comença a posar-se nerviós."

El desglaç de les relacions germanosoviètiques no va començar fins a l'estiu del 1987, més de dos anys després de

l'entrada de Gorbtxov al càrrec. Des del seu punt de vista, una relació estreta amb Alemanya, que considerava el "país més important d'Europa" només és un trumfo en la partida de pòquer que juga contra els americans ("Els Estats Units s'enfilen per les parets així que establim contactes amb l'Europa occidental").

El 1987, Gorbtxov va aconseguir l'acord del politburó per començar un "gran diàleg" amb Bonn. Una altra justificació per a al canvi de direcció: "No hem de deixar la nostra relació amb la RFA en mans de Honecker."

Com confirmen els documents del Kremlin ara divulgats, el problema de Gorbtxov era que ni Kohl ni Honecker no li queien especialment bé. Mentre que, amb el canceller, més tard hi va haver confiança i fins i tot va començar a tractar-lo amb un amistós "Helmut", la relació amb el líder de l'Alemanya oriental s'anava refredant cada cop més, ja que el vell comunista Honecker se sentia amenaçat per les reformes del jove secretari general soviètic. El 29 de gener del 1987 Gorbtxov declarà al politburó:

"Tant Honecker com Kádár (el cap del partit a Hongria) i Xivkrov (el líder del partit a Bulgària) s'aparten de nosaltres. Honecker equipara la nostra autogestió a la iugoslava. Que malament ens coneixem entre nosaltres. [...] No accepta la nostra posició en l'afer de Sàkharov [el físic nuclear desterrat i dissident]. Però no podem reaccionar a aquestes ximpleries tancant-li l'aixeta [del subministrament de gas i petroli]. Honecker i Kádár no creuen que els nostres canvis siguin irreversibles. Hem de continuar sent amics i reaccionar amb calma al que Honecker pugui dir de nosaltres."

Honecker, com ens fan veure les notes de Moscou, era efectivament un home tossut i sense sentit de l'humor que es considerava el defensor del moviment comunista mundial. No es limitava només a les intrigues entre bastidors, sinó que també atacava Gorbtxov quan hi era davant. Ni tan sols en reunions privades s'avergonyeix de bombardejar els russos amb cites de Marx i Lenin.

Gorbtxov i Honecker són dos homes que, de fet, no tenen res a dir-se. Psicològicament, portar a terme el canvi projectat davant de Bonn ajuda el cap del Kremlin. La notícia que ara, a Moscou, té el poder un home que manté la teoria

El 18 de gener del 1991 hi va haver un frustrat cop d'estat contra Gorbtxov, protagonitzat pel cap del KGB, Kriuixkov. Un any després, Gorbtxov dimiteix.

dels dos estats alemanys, però que parla d'una nació alemanya i que considera que la reunificació és històricament possible té el seu efecte.

Gorbtxov s'acosta a Kohl. L'acte definitiu que trenca el gel entre Gorbtxov i la República Federal d'Alemanya és la visita del canceller Helmut Kohl a Moscou l'octubre del 1988. Aquest viatge esdevé també la derrota de Honecker. Desconfiat, feia anys que Gorbtxov observava que el cap del SED portava a terme una política pròpia sobre l'oest i que, a més, intentava mantenir els russos a distància. Quan Txerniàiev envia al seu cap un informe sobre les reaccions de l'Europa occidental per la visita del canceller, Gorbtxov adverteix explícitament que Honecker ha d'abandonar en bona part la política russa sobre Alemanya: "Nosaltres fem la nostra política, que de cap manera és idèntica a la de Honecker."

Kohl és prou professional per aprofitar les diferències creixents. Es queixa constantment d'aquell tossut del Berlín est i s'ofereix a Gorbtxov com a autèntic homòleg alemany. Així, quan el juny del 1989 el cap de partit soviètic li torna la visita, Kohl li diu:

"Honecker no mostra cap tendència a fer cap mena de canvi o de reforma.

Vostic no pot imaginar el que va passar aquí quan es va saber que la RDA havia prohibit la difusió de la revista soviètica *Sputnik*. Però, a mi, no m'ha fet riure. Li dic clarament que ara entenem Moscou molt millor i que ens és molt més proper que Berlín. Però no faré res que desestabilitzi la situació."

I dos dies més tard:

"Li dic clarament que Honecker no em deixa tranquil. La seva esposa acaba d'exhortar les joventuts de la RDA perquè, en cas d'emergència, prenguin les armes per defensar les conquestes del socialisme contra els enemics exteriors. Queda molt clar que, quan parlen d'enemic exterior, fan referència a tots els països socialistes que porten a terme reformes. En primera línia, és clar, Polònia i Hongria."

Gorbtxov, el gran tàctic, responia amb evasives. No faltaven ni cinc mesos per als grans esdeveniments a Berlín est.

Ni una paraula de suport a Honecker. És el 5 d'octubre del 1989, dijous. Anatoli Txerniàiev va escriure al seu diari:

"M. S. [Gorbtxov] viatja demà a la RDA pel quarantè aniversari. No en té cap ganes. Avui ha trucat dues vegades: el text del seu discurs s'ha de polir fins a l'última lletra. Se'l miraran amb lupa.

Gorbatxov amb l'últim president de la República Democràtica Alemanya, Erich Honecker, el 1989. La desconfiança era mútua.

'No dic ni una sola paraula de suport a Honecker. Dono suport a la república i a la revolució.'

Gorbatxov no vol, però hi va. El cap del SED, recuperat d'una greu malaltia, el rep a l'aeroport de Schönefeld amb un petó fraternal. Després es projecta la pel·lícula d'una curiosa visita oficial: una fantasmal desfilada de torxes per l'avinguda Unter den Linden, la trobada amb Honecker al castell de Niederschönhausen. Tot és tan pesat, el diàleg germanosoviètic sembla aliè al món, voltat dels homes del politburó del SED, que pocs dies més tard Gorbatxov descriuria, al primer ministre italià Giulio Andreotti, com a "polítics d'ahir" sense excepció.

Està molt inquiet quan torna a casa. El futur de la RDA és imprevisible. Només hi ha una cosa clara: arrossegaran els russos a l'ull de l'huracà. Dos dies després de la visita a Berlín, a Moscou tenen clar que tot gira al voltant d'un tema: la reunificació. El 9 d'octubre, Txerniàiev apunta al seu diari:

"Tot Europa està entusiasmada amb M.S. a Berlín. Molts ens diuen a cau d'orella: és bo, a més de decent, que l'URSS hagi parlat en contra d'una 'reunificació alemanya' actual. Sagladin [assessor de Gorbatxov] acaba de recórrer tot França i ha omplert Moscou de tele-

grames xifrats. Tothom, des de Mitterrand fins als alcaldes, diu: ningú no necessita una Alemanya unida. Thatcher va demanar de sobte en una reunió amb M. S. Gorbatxov: 'No ho enregistreu: estic decididament en contra d'una Alemanya unificada, però no ho puc dir ni aquí ni a l'OTAN'."

Es a dir: volen evitar la unificació, però amb les nostres mans.

Ara Gorbatxov ja no es refia del seu nou amic Helmut Kohl. Tem que el canceller li porti a l'extrem les qüestions de la RDA. Sent que Occident, i també els americans, tem "que la Unió Soviètica s'estigui convertint en el padrí de la reunificació alemanya", com diu Gorbatxov queixant-se al president honorífic del SPD Willy Brandt quan poc després arriba a Moscou. Brandt respon: "La reunificació significa un retorn al passat, i això és, en primer lloc, impossible i, en segon lloc, no és el nostre objectiu."

El temps corre molt més de pressa del que s'imaginen darrere dels murs del Kremlin. Però no és estrany, ja que també Egon Krenz, el successor de l'ara destituït Honecker, sembla tranquil. L'1 de novembre, durant la seva visita al Kremlin per prendre possessió del càrrec, Krenz encara explica a Gorbatxov:

"Estem prenent mesures contra una incursió de les masses al Mur de Berlín.

Hi ha d'intervenir la policia. Si es produeixen intents d'incursions al Berlín oest, tindrem una situació extremadament difícil: llavors hem de declarar l'estat d'excepció. Però crec que no s'arribarà tan lluny."

Els russos no n'estan tan segurs, tampoc no volen confiar gaire en Krenz. El 3 de novembre al politburó, Gorbatxov pregunta al cap del seu servei secret, Vladímir Kriuixkhov, quant temps pot aguantar Krenz tenint en compte les manifestacions constants a Berlín. Kriuixkhov no té cap resposta a punt. El ministre d'Afers Estrangers, Xevardnadze, aquell home amb "olfacte per fer coses noves" demana la paraula. A la reunió deixa anar una cosa inaudita: "Seria millor -diu el ministre- que nosaltres mateixos enderroquéssim el mur."

Es una idea que els seus col·legues veuen fora de lloc, però Gorbatxov dona a entendre que la RDA ja no es pot mantenir sense l'ajut de Bonn (vegeu el quadre, a la pàgina 48). Només falten sis dies fins que la frontera s'obri efectivament, gràcies a una maniobra barroera dels mateixos camarades del SED. Potser aquests antecedents del politburó de Moscou expliquen per què, de les quatre potències guanyadores de la Segona Guerra Mundial, és precisament la Unió Soviètica la que accepta amb menys exaltació el dramàtic esfondrament de l'autoritat comunista de la RDA que comença el 9 de novembre.

Salvar la cara. Un mes després, Gorbatxov ja s'ha adonat que, pràcticament, no pot influir en els esdeveniments. Qui mou els fils sobre Berlín ja no són les potències vencedores, sinó l'alemany Helmut Kohl.

A l'hora de la veritat, el 26 de gener del 1990 té lloc una sessió secreta de diversos membres i assessors del politburó a l'edifici del Comitè Central de la plaça Vella de Moscou. El cap del KGB, Kriuixkhov, diu que ja es pot donar per perdut el premier de la RDA, Hans Modrow, i també el SED. El premier Rijkov també considera irreversiblement perduda la RDA. Què es pot fer?

Tots saben que la influència només es pot exercir passant per Bonn. La qüestió és si parlar amb Kohl o amb l'SPD (el Partit Socialista de l'Alemanya occidental). La desconfiança per les jugades

La dissolució de l'URSS

■ **11 de març del 1985.** Mikhaïl Gorbachov és el nou secretari general del PCUS. El seu predecessor, Konstantin Txernenko, de setanta-tres anys, va morir el dia abans després de només un any i mig en el càrrec.

■ **15 de gener del 1986.** Gorbachov proposa desmantellar totes les armes nuclears fins al gener del 2000.

■ **25 de febrer del 1986.** Al vint-i-setè congrés del partit, Gorbachov reclama la "difusió de la *glasnost*", és a dir, la llibertat d'expressió i de premsa.

■ **16 de desembre del 1986.** Gorbachov aixeca el desterrament del defensor dels drets humans i físic nuclear Andrei Sakhàrov.

■ **27 de gener del 1987.** Gorbachov anuncia al ple del comitè central del PCUS la Perestroika, la "reforma" de l'economia i la política: "Necessitem la democràcia com l'aire que respirem."

■ **7 de juliol del 1987.** En una visita a Moscou del president de la RFA Richard von Weizsacker, Gorbachov indica que la qüestió alemanya queda altra vegada oberta: "El que pugui ser d'aquí a cent anys ho decidirà la història."

■ **8 de desembre del 1987.** Címera Gorbachov-Reagan a Washington: signatura del tractat INF sobre la retirada d'armes nuclears d'abast mitjà a Europa.

■ **18 de febrer del 1988.** Gorbachov proclama per a tot estat socialista la "llibertat d'elecció" del seu sistema legal.

■ **28 de febrer del 1988.** Progrms contra els armenis a la localitat àzeri de Sumgait.

■ **13 de març del 1988.** Al diari de més tiratge de la república soviètica de Rússia, *Sovietskaia Rússia*, la desconeguda neoestalinista Nina Andreieva maleeix la Perestroika de Gorbachov.

■ **14 d'abril del 1988.** Signatura de l'acord de l'Afganistan a Ginebra. Les tropes soviètiques es comprometen a fixar la retirada abans del 15 de febrer del 1989.

dels socialdemòcrates acaba sent més forta que el disgust amb Kohl.

Per salvar la cara i mantenir-se en el joc, els homes del Kremlin inventen les negociacions "dos més quatre": les potències vencedores i tots dos estats alemanys han d'aclarir conjuntament el futur dels alemanys. Diu Gorbachov:

"Això ens torna a portar al paper d'un participant actiu en l'organització alemanya... El més important ara seria, respecte a l'objectiu final, que per a mi podria ser també la reunificació, que el procés tingui una llarga durada."

Les coses no aniran així. A les reunions amb Kohl gairebé només es parla de diners. Com que la situació a l'imperi soviètic és ruïnosa, Gorbachov ja no pot mantenir-se sense crèdits occidentals.

El president de l'URSS només ofereix resistència en un punt: no vol de cap manera que l'Alemanya unida sigui membre de l'OTAN. Txerniàiev, la seva mà dreta, li escriu una nota molt reveladora el 4 de maig del 1990:

"Mikhaïl Serguèievitx!

"És evident que Alemanya vol ser a l'OTAN. Nosaltres no tenim cap mena de mitjans per oposar-nos-hi. Per què volem de nou pujar a un tren en marxa, encara que veiem clarament que ja no podem saltar a la locomotora? Que els tancs o els obusos de l'exèrcit alemany siguin a l'Oder-Neisse o a l'Elba o on

■ **7 de maig del 1988.** Fundació del primer partit anticomunista, Unió Democràtica.

■ **Juny i juliol del 1988.** La dinovena conferència del partit decideix els primers passos de la introducció de condicions parlamentàries. Les atribucions de l'aparell del partit queden limitades i es reforcen els drets dels òrgans d'elecció (soviets).

Mikhaïl Gorbachov i el seu assessor, Anatoli Txerniàiev, autor de les actes ara publicades.

sigui no afecta la seguretat real de la Unió Soviètica. Mikhaïl Serguèievitx, vostè diu: 'Si tot Alemanya s'incorpora a l'OTAN, aturem el procés de Viena i les negociacions sobre armes nuclears estratègiques.' Això, però, seria un cop mortal contra tota la política del nou pensament."

Gorbachov resisteix dos mesos més. Llavors es reuneix amb Helmut Kohl al Caucas. Moscou està perdent la cursa de la reunificació alemanya, però el realista Gorbachov ha vençut.

■ **30 de setembre del 1988.** El secretariat del comitè central del PCUS és enderrocat parcialment.

■ **23 d'agost del 1989.** Una cadena humana de 600 quilòmetres entre Tallinn (Estonia) i Riga (Letònia) es manifesta contra Moscou coincidint amb el cinquantè aniversari del pacte entre Hitler i Stalin al Bàltic.

■ **9 de novembre del 1989.** Caiguda del Mur de Berlín.

■ **2 i 3 de desembre del 1989.** Címera entre George Bush i Gorbachov a Malta. Gorbachov diu: "La guerra Freda ha acabat."

■ **7 de febrer del 1990.** Al ple del comitè central, els comunistes estableixen una constitució presidencial per a la Unió Soviètica i desmantellen el monopoli de poder del PCUS.

Gorbatxov i el desarmament. Pocs setmanes després d'accedir al seu nou càrrec, el cap del Kremlin va expressar el seu desig de reunir-se amb Ronald Reagan, justament aquell president dels Estats Units que havia qualificat la Unió Soviètica d'"imperi del mal" que s'havia de combatre i que acabava de posar en funcionament el projecte "Guerra de les Galàxies". Aquest desig era un sacrilegi per als caps de l'exèrcit soviètic, amb més de cinc milions d'homes. L'agost del 1986, un membre de l'estat major confirma públicament, per primera vegada, que a la direcció soviètica hi ha diferències d'opinió entre militars i civils.

Gorbatxov, per la seva part, té clar que Moscou fa temps que està fent un buf als americans, que no poden seguir el ritme amb l'armament espacial de Reagan i que l'estacionament de míssils d'abast mitjà SS-20 apuntant a l'Europa Occidental havia estat una ximpleria.

El 8 d'octubre del 1986, poc abans de la segona cimera amb Reagan a Reykjavik, Gorbatxov debat la qüestió dels míssils al Politburó.

GORBATXOV: Amb els míssils d'abast mitjà hem de fer concessions. A Reykjavik hem de fer alguna cosa per avançar. Els Estats Units volen que la maquinària de negociacions s'esgoti, però la cursa armamentística sobrecarrega la

nostra economia. Per això necessitem un èxit.

GROMIKO: Fer un gir de 180 graus no funciona, però la instal·lació dels SS-20 va ser un gran error en la nostra política europea.

GORBATXOV: La nostra seguretat ja no es pot veure només de manera aritmètica. Si ens imposen una segona cursa armamentística, estem acabats. Amb l'enfonsament del nostre vaixell [a les illes Bermudes s'acabava d'enfonsar un submarí nuclear] tothom sap en quines condicions estem. I ara sentim pànic i cridem: "Ens quedem enrere, ens rearem?"

Això és un senyal clar als militars. Quan a les negociacions de Viena també es tracta la reducció de les forces armades convencionals a Europa, l'equip que envolta Gorbatxov ha d'atacar contínuament l'oposició uniformada. En una sessió del politburó del 8 de maig del 1987, es diu:

XEVARDNADZE: Estic a favor de la publicació de la veritat sobre el nombre de les nostres tropes a l'Europa central.

GORBATXOV (al ministre de Defensa, el mariscal Sokolov): Si entres en un lloc, també has de pensar com en sortiràs...

SOKOLOV: Al Pacte de Varsòvia tenim 170.000 homes més que a l'OTAN, 70.000 dels quals són tropes soviètiques. Per què hem de reduir les tropes?

Com podem conservar allò perquè hem lluitat? La retirada de tropes seria un error polític.

TXEBRIKOV [cap del KGB]: Prenem simplement el territori de l'Atlàntic als Urals. Llavors no hi haurà desequilibri.

DOBRININ [secretari del comitè central]: Si hem de ser sincers, hem de dir que tenim més tropes a l'Europa central que els altres. Si no, a Viena ja podem plegar. Hem dissimulat durant tretze anys.

GORBATXOV: De totes maneres, això ja ho saben a l'oest. Les declaracions públiques dels nostres generals a les nostres revistes militars han fet que l'oest desconfii encara més de nosaltres. Si continuem comptant -un fusell per a ells, un per a nosaltres-, podem llançar a perdre la construcció del socialisme. Volem convertir el país en un futur campament militar?

El drama de cada dia. Mig any després, a la cimera de Washington, Gorbatxov estampa la signatura a l'acord sobre el desmantellament absolut de míssils d'abast mitjà. Un èxit per a Gorbatxov després de dures negociacions que han durat anys. Però a casa això ja no compta. Tres mesos més tard, el febrer del 1988, comencen els primers disturbis nacionalistes a l'àrea de poder de Gorbatxov: els àzeris executen en programes els armenis, que els odien. També els adversaris del partit es mobilitzen: al diari de major tirada a la república russa apareix el primer article incendiari contra el reformador del Kremlin.

A les reunions del politburó es discuteix amb vehemència sobre el rumb intern del país. Gorbatxov i el seu seguici intenten descobrir què passa realment al país per redreçar-lo. Volen enderrocar el sistema totalitari que Stalin va instaurar i desmantellar l'estat de subministres en benefici de l'eficàcia econòmica.

Però el tresor públic és buit per culpa dels augments de sou desmesurats i la productivitat laboral és baixa. El 4 de desembre del 1986 Gorbatxov vol que el politburó aprovi un augment dels preus, però el seu pitjor adversari -el segon secretari del comitè central, Ligatxov- i altres camarades es manifesten en contra: al país hi ha 25 milions de persones que cobren menys de 50 rubles al mes.

■ **11 de març del 1990.** El Parlament lituà és la primera república soviètica que declara la independència.

■ **12 de juny del 1990.** La república soviètica de Rússia, la més gran, declara la seva sobirania.

■ **De l'1 a l'11 de juliol del 1990.** Vint-i-vuitè i últim congrés del PCUS. Gorbatxov accepta la reelecció com a secretari general contra el consell dels seus homes de confiança.

■ **15 i 16 de juliol del 1990.** Gorbatxov i Kohl acorden definitivament la reunificació d'Alemanya com a membre de l'OTAN.

■ **13 i 30 de gener del 1991.** Intentos de cops d'estat comunistes a Lituània i a Letònia.

■ **Del 18 al 21 de gener del 1991.** Cop d'estat de comunistes i el cap del KGB contra Gorbatxov, que és a Crimea de vacances.

■ **6 de novembre del 1991.** El partit comunista és prohibit a la federació Russa.

■ **8 de desembre del 1991.** Els caps d'estat de Rússia, Ucraïna i Bielorrússia formen la Comunitat d'Estats Independents (CEI) i declaren la dissolució de l'URSS.

■ **25 de desembre del 1991.** Gorbatxov dimiteix com a president de l'URSS.

Gorbtxov constata "serioses diferències d'opinió política". La sessió acaba tumultuosament.

També hi ha Txernòbil: després de la catàstrofe a la central nuclear prop de Kíev l'abril del 1986, els ministres responsables exculpen el politburó. Esclata un intens intercanvi de discursos. "Ja fa trenta anys que sentim que tot és segur, però vostès culpen de tot els empleats del lloc", diu Gorbtxov indignat: "Hem d'explicar-ho tot als secretaris generals dels partits germans, no el que diuen els diaris. Construeixen centrals nuclears segons els nostres projectes, però només a la RDA un 50 per cent de les instal·lacions que els vam proporcionar estan abandonades."

I hi ha el Gulag: un ministre informa l'agost del 1987 que encara hi ha 1,3 milions de persones a la presó, gairebé el triple que als Estats Units, i als campaments es produeixen anualment 10.000 delictes. "Les nostres presons -comenta Gorbtxov irritat- crieu centenars de milers de furiosos enemics del poder soviètic i tota mena de delinqüents. Milions de persones han passat pels campaments, la millor escola per esdevenir un delinqüent sense remei."

La seva Perestroika funciona des de fa dos anys i mig. Res no ha canviat. És com lluitar contra molins de vent, i gairebé cada setmana una nova catàstrofe assola el país.

Ara toca pagar que Gorbtxov només provi de tractar infructuosament els símptomes, però aquell partit apàtic, aquell "gos sarnós i rabiós", queda intacte, com la direcció de l'exèrcit.

La gran reforma aviat comença a reclamar vides humanes. Gorbtxov s'ho mira desconcertat. Poc després, a l'abril del 1989, tropes soviètiques armades dissolen amb gas mostassa una manifestació a Tbilisi a favor de la independència de Geòrgia, una acció que costa la vida de vint persones. El politburó es torna a reunir. Gorbtxov, ara cap de partit, cap d'estat i comandant en cap alhora, sap que ara una part del seu politburó li menteix tranquil·lament:

GORBATXOV: Quan rebo telegrams xifrats de la defensa militar, del KGB, sé de seguida el que és cert i el que ens volen fer creure. Vladímir Aleksandròvitx (Kriuixkhov), sí, et miro, a tu.

La caiguda de mur de Berlín va significar el final d'una època.

"Hauríem d'enderrocar el mur nosaltres mateixos"

KRIUXXHOV: Demà sortiran al carrer 500.000 alemanys a Berlín i a altres ciutats...

GORBATXOV: Creus que Krenz podrà aguantar? Sense ajut de la RFA, no podem mantenir-la [la RDA].

XEVARDNADZE: Seria millor que nosaltres mateixos enderroquésim el mur.

KRIUXXHOV: Si l'enderroquem, els alemanys de l'est ho tindran molt difícil.

GORBATXOV: Occident no vol la reunificació d'Alemanya, però vol que l'evitem amb les nostres mans, ens vol portar a una confrontació amb la RFA per evitar una "aliança" entre l'URSS i Alemanya.

Ens hem de moure en un triangle, és a dir, incloent-hi tant la RFA com la RDA, però de manera oberta.

Fixem-nos en els fets de Tbilisi: jo arribo a Moscou i a l'aeroport em diuen que les tropes han entrat a Tbilisi. Naturalment no he dit res en públic. Però què és això? De debò calia fer-ho? Era necessari el toc de queda? És clar que

no. S'hauria d'anar cap al poble i parlar-hi.

RIUKOV: Sóc el president del Govern. I què en sabia? He llegit al *Pravda* que havia mort gent a Tbilisi.

De fet és l'època de la *glasnost*, la nova "transparència". Però la població encara no sap res dels debats del *sancta sanctorum*. El que passa darrere dels murs del Kremlin durant la Perestroika continua sent un tabú.

Gorbtxov, el reformador de posat trist, pren mesures dràstiques personalment. Per exemple, quan el maig de 1987 l'alemany Mathias Rust supera la defensa aèria soviètica amb el seu Cessna, aterra tranquil·lament a la plaça Roja de Moscou i tot el món esclata a riure. Gorbtxov envia als tribunals 150 generals i oficials i a la sala del costat destitueix el ministre de Defensa. I torna amb un de nou: el general de l'exèrcit Dmitri Iasov.

També serà un dels qui organitzaran un cop d'estat contra ell.

Gorbtxov, en perspectiva. Han passat quinze anys des de la fi de la Unió Soviètica, ara les derrotes, als ulls de Gorbtxov, es veuen sota una llum més suau. "Fonamentalment, la cosa s'ha aconseguit", havia dit ja el 1990, indicant que durant el seu govern com a mínim s'havia abolit el totalitarisme neoestalinista.

Quan apareix davant les càmeres el 25 de desembre de 1991 per anunciar la seva dimissió del càrrec de president (un discurs que no va aparèixer íntegre en cap diari), destaca una cosa als seus "benvolguts compatriotes": mai no va abusar del càrrec de secretari general per governar uns quants anys "com un tsar".

A Rússia, però, gairebé ningú no en vol sentir a parlar. Gorbtxov, l'home que va desarmar la potència soviètica i qui va dissoldre l'imperi que va sortir de la Segona Guerra Mundial, és, des d'aleshores, un indesitjable, al seu país. A Occident, en canvi, continua sent un heroi, una figura històrica respectada, algú que va reduir pacíficament una potència mundial a la seva mesura real.

Christian Neef

© Der Spiegel - EL TEMPS

Traducció: David Egea